

B O E K E N

Welke schoolstrijd?

Frans Groenendijk bespreekt:

J.F.A.Braster, *De identiteit van het openbaar onderwijs*, Groningen: Wolters-Noordhoff 1996.

Decennia lang, eigenlijk al sinds eeuwen, is datgene wat kortheidshalve wordt aangeduid als 'de schoolstrijd' onderwerp van felle politieke discussie. Voor een deel lijkt die discussie achterhaald door de werkelijkheid: ondanks mijn atheïstische opvattingen zit mijn oudste dochter op een 'christelijke' middelbare school die bijvoorbeeld PvdA-senator Cohen uitnodigt voor een inleiding op een ouderavond. Dat is toch andere koek dan de verkiezingsfolder voor Romme, met tekeningen van in brand gestoken katholieke scholen, als schrikbeeld van sociaal-democratisch bewind.

Op een andere manier lijkt de positie van het openbaar onderwijs nog wel ter discussie te staan. Zo is er de relatief nieuwe ontwikkeling, dat het bestuur van de openbare school door de gemeenteraad 'op afstand' wordt gezet. Dit idee kent al langere tijd voorstanders, vooral onder liberalen, maar wordt in de tijd van paars nu ook in de praktijk gebracht. In de stad Utrecht is men daar heel ver in gegaan. Onder leiding van een D66 wethouder is het bestuur van het basisonderwijs overgeheveld naar een commissie ex artikel 82 van de gemeentewet, waarin geen enkel raadslid zitting heeft. Alle bevoegdheden zijn er naar overgeheveld, de commissie benoemt voor het merendeel

haar eigen opvolgers. De gemeenteraad vond hierna dat het openbaar onderwijs de verantwoordelijkheid is van die commissie: of het nu de huisvestingsproblemen betrof van een 'openbare' school, waar de gemeente al voor het bestaan van commissie toezeggingen aan had gedaan of de rijkpende personeelsproblematiek.

De commissie zelf stelde al kort na haar aantreden een reorganisatieplan op. In het plan leek het alsof er geen enkele relatie meer bestond met het gemeentelijk apparaat hoewel de ambtelijke ondersteuning nog bij de dienst onderwijs berustte, een dienst die B&W intussen met weinig succes probeerde te 'privatiseren'. Door de regenteske insteek van de bestuurscommissie leidden de reorganisatie-plannen bovendien tot moeizame besprekingen met de medezeggenschapsraad.

Als ouder vroeg ik de bestuurscommissie om bij de reorganisatie ook lijnen te trekken naar de *identiteit* van het openbaar basisonderwijs. Hoewel ik geen direct antwoord kreeg leek die vraag ook bij de commissie zelf te leven. Op een bijeenkomst voor alle docenten uit het openbaar basisonderwijs in 1997 werd dit onderwerp door hen expliciet op de agenda gezet. De bijdrage van de commissie zelf over dit onderwerp bleek een video te zijn waarin men vooral hoog op gaf van de eigen kwaliteiten. Daarnaast werd echter een presentatie gegeven door de heer Braster, die een dissertatie schreef over dit onderwerp. Met zeer veel interesse, maar gezien het bovenstaande ook met enige

sceptis, ben ik *De identiteit van het openbaar onderwijs* gaan lezen.

Kameleontische trekjes

Gaandeweg steeg mijn waardering. De analyse is onderbouwd met veel nuttig materiaal: na een beschouwing over het onderwijs in Nederland door de eeuwen heen, volgt een stortvloed van gekwantificeerde resultaten van onderzoeken en onderzoekjes. Dit biedt een aardige basis voor discussie over dit onderwerp.

In zijn beschrijving van de geschiedenis geeft Braster aan dat er meerdere malen van schoolstrijd sprake is geweest. Ik mis wel een poging de lijnen in die achtereenvolgende versies van de schoolstrijd nader te interpreteren.

Eens was er een schoolstrijd van de (stads)burgers tegen de oude elite (adel en geestelijkheid) om het recht toestemming te verlenen tot het oprichten van een school. Daarna wordt door ouders gestreden tegen de overheersing van het lesprogramma door kerkgezangen en dergelijke: er worden 'bijzondere' scholen opgericht. (Die dus minder kerkelijk zijn dan de 'openbare' scholen van die tijd!). Later wordt de schoolstrijd vooral een strijd *tussen* de godsdiensten. Het openbaar onderwijs is dan algemeen-christelijk respectievelijk neutraal (tussen de godsdiensten). Pas in de meer bekende schoolstrijd van eind negentiende begin twintigste eeuw wordt het confessionele tegenover het openbare onderwijs geplaatst. Na de Tweede Wereldoorlog is er sprake van ontzuiling maar in het onderwijs gaat dit, afgaande op de cijfers, traag.

B O E K E N

Op de verklaring voor dit schijnbare niet-ontzuilen duidde ik al in mijn openingszinnen en het wordt ook geschraagd door het onderzoek van Braster. Scholen gedragen zich als kameleons; ze passen zich aan hun omgeving aan. Een christelijke school in een grote stad kan meer vrijgevochten zijn dan een openbare in de regio!

Braster suggereert in zijn boek dat het vooral de openbare scholen zijn die kameleontische trekjes hebben. (op de voorpagina prijkt zelfs zo'n diertje). Dat is niet alleen vreemd omdat hij constateert dat bijzondere scholen steeds meer 'openbaar' zijn geworden maar ook om een andere reden. In zijn beschouwing over het waarom van het onderzoek staat hij stil bij het verschil in kwaliteit tussen openbaar en bijzonder onderwijs. In dat kader wijst hij op interessante hypothesen: de eerste stelt dat scholen in een 'minderheidspositie' (openbare scholen in het zuiden, katholieke in christelijke bolwerken) beter presteren, de tweede dat een hechte lokale gemeenschap van belang is voor de schoolprestaties van kinderen.

Betrokkenheid ouders

Helaas gaat Braster hier niet verder op in want daarmee was het belangrijkste hiaat wellicht voorkomen: de onderbelichte rol van de ouders. Hij lijkt de invloed van ouders een storende factor te vinden; in zijn *tenslotte* stelt hij dat ook bijna letterlijk. Alle invloed van de ouders valt weg onder de kwalificatie 'kameleonistisch'. Of het er nu om gaat dat de leerlingenpopulatie op een

school in een 'minderheidspositie' een selectie zal vormen van de ouders die meer dan gemiddeld nadenken over de opvoeding van hun kind of om het verband tussen de betrokkenheid van de ouders bij hun kinderen enerzijds en bij de lokale gemeenschap anderzijds.

Brasten had ook nog stil kunnen staan bij de vraag naar de *identiteit van het onderwijs* in het algemeen. Hoe verhoudt onderwijs zich tot opvoeding en wat zijn daar de ontwikkelingen in? Belangrijk daarin is mijns inziens dat op twee verschillende manieren steeds meer gevraagd wordt van het onderwijs.

Aan de ene kant zie je ouders die het materieel redelijk voor de wind gaat. Ouders met 1, 2 of hooguit 3 kinderen, die ze meer aandacht willen geven dan ze zelf kregen. Die later kinderen kregen dan hun ouders en bewuster kunnen nadenken wat ze voor hun kinderen willen. Ze werken veel buitenshuis en verlangen van de school dat deze een verlengstuk is van de opvoeding die ze thuis geven. Aan de andere kant zie je dat scholen een vangnet vormen voor kinderen van wie de ouders niet bij machte zijn hen effectief op te voeden; scholen die zelfs ontbijt voor hun leerlingen gaan verzorgen. Daarnaast wordt door de maatschappij van het onderwijs verwacht dat ze bijdragen aan preventie van criminaliteit.

Identiteit

Zijdelings gaat Braster ook in op dit soort verschillen, maar het lijkt of hij daar toe 'alleen maar' gedwongen wordt door het

materiaal. In zijn gesprekken met schooldirecteuren blijkt dat het levensbeschouwelijke aspect van marginale betekenis is in hun beschrijving van de identiteit van de school in vergelijking met het onderwijskundige aspect! De relatie tussen die beiden is niet significant, maar beslist weer wel significant is de relatie tussen de 'sociale compositie' en de onderwijskundige identiteit. Overdreven gesteld: op 'middenklasse'-scholen is er een 'kindgerichte' benadering, op zwarte scholen ligt meer nadruk op klassikaal onderwijs en discipline. Voor wat betreft verdere inrichting van de studie en de conclusies doet Braster echter niets met deze gegevens. Hetzelfde geldt bijvoorbeeld voor de hoge correlatie tussen VVD stemmen en belangstelling voor neutraal bijzonder onderwijs: geen onverwacht verband, maar ik zou naar aanleiding van deze bevindingen geneigd zijn nog wat meer te kijken naar de positie van de ouders in relatie tot de identiteit van de school.

Op het gebied van de 'gepercipieerde identiteit' levert de invalshoek 'identiteit van het openbaar onderwijs' dus weinig interessante aanknopingspunten. Maar dat geldt ook voor het terrein van de 'formele' en van de 'empirische identiteit' of het moest de conclusie zijn dat leerkrachten 'niet optimaal toegerust zijn voor hun specifieke taak in de pluriforme samenleving'. Een conclusie, die gezien de methode van dit deel van het onderzoek, terecht voorzichtig geformuleerd wordt.

Achterhaalde schoolstrijd
Brasters' onderzoek hinkt op

B O E K E N

twee gedachten: de identiteit van het openbaar onderwijs sec en als onderscheidend kenmerk ten opzichte van het bijzondere, met name confessionele onderwijs. Het lijkt of hij als vanzelfsprekend de discussie over identiteit van het openbaar onderwijs plaatst in het kader van 'de' schoolstrijd, terwijl hij nadrukkelijk die schoolstrijd niet als invalshoek kiest. Natuurlijk bestaat die oude schoolstrijd nog wel. Maar dan toch wel het sterkst in de hoofden van die linkse politici en leerkrachten die vooral terugkijken. Braster citeert smeulige verhalen uit christelijke bolwerken waar het gemeentelijk apparaat ouders die voorlichting vroegen over basisonderwijs alleen informatie gaven over christelijke scholen. En natuurlijk gaat hij in op het verhaal over de 'oneerlijke concurrentie' met het bijzonder onderwijs door de oververtegenwoordiging van allochtone leerlingen op de openbare school. De cijfers die Braster hierover geeft lijken dit te staven, maar hij gebruikt daarvoor een zeer gekunstelde manier van berekenen. Goed beschouwd zijn de verschillen niet bijzonder groot: het gaat om respectievelijk 14%, 8% en 5,5 % in het openbaar, confessioneel en algemeen-bijzonder onderwijs. De verschillen per gemeente zijn nog weer kleiner. In Utrecht bijvoorbeeld zijn de percentages ca 45 voor het openbaar en ca 40 voor het bijzonder onderwijs. De onlangs weer eens oplaaierende discussie over zwarte versus witte scholen

startte door de verklaring van een rector van een Utrechtse *confessionele* school!

Nieuwe schoolstrijd

Braster blijft naar mijn zin te veel steken in de vorige versie van de schoolstrijd die langzamerhand minder relevant wordt. Door te accepteren dat deze 'verzuilings-schoolstrijd' goeddeels slechts een echo uit het verleden is, zou een expliciete vergelijking tussen enerzijds openbaar en anderzijds neutraal bijzonder onderwijs veel interessanter worden. Om als het ware te corrigeren voor het naijlend effect van de vorige schoolstrijd. Braster behandelt het neutraal bijzonder onderwijs wel als een aparte categorie naast openbaar en confessioneel onderwijs maar de hier bedoelde vergelijking blijft uit.

Voor iedereen die zich in het onderwijs verdiept is duidelijk dat het verschil tussen scholen in achterstandswijken en elders vele malen belangrijker is dan het verschil tussen openbare en confessionele scholen. De nieuwe schoolstrijd gaat om de rol, de inhoud en het niveau van de scholen in achterstandswijken, de zwarte scholen dus vaak. Op landelijk niveau wordt er touwgetrokken over besteding van gelden voor klassenverkleining voor alle scholen ten koste van geld voor achterstandsscholen. Lokaal behoort het onderwijsbeleid 'Gemeentelijk Onderwijs Achterstandenbeleid' te zijn.

Ik heb dus nogal wat kanttekeningen bij Brasters' studie. Toch zou

het een goede zaak zijn als dit proefschrift door velen gelezen en bediscussieerd werd: het door hem gepresenteerde materiaal biedt de mogelijkheid 'de vorige schoolstrijd' beëindigd te verklaren. Dat dit nog nodig is, — zeker binnen de sociaal-democratie —, moge blijken uit een ander voorbeeld uit Utrecht: een ex-raadslid meldde bij de bespreking van het collegeprogramma het jammer te vinden dat het openbaar onderwijs weinig aandacht kreeg. En dit terwijl in de afgesloten raadsperiode dat onderwijs mede door hem op afstand was gezet, sterker nog: de instelling van de bestuurscommissie was een hamerstuk in de gemeenteraad!

Als Brasters' studie er aan zou kunnen bijdragen dat de 'verzuilings-schoolstrijd' — zeker voor de grote steden — voortaan als afgesloten wordt beschouwd, zou wat mij betreft een andere (oude) discussie weer wat meer aandacht mogen krijgen: 'verbijzondering' van het openbaar onderwijs met name in de sterkere wijken. Omdat de aandacht van de gemeenteraad en andere vormen van bevoegd gezag voor (openbaar) onderwijs (terecht) op de eerste plaats uitgaat naar scholen in achterstandswijken, ontwikkelt zich op scholen in rijkere wijken soms de praktijk dat er *de facto* geen bestuur is maar alleen een directie; een ongezonde situatie.

FRANS GROENENDIJK
lid van de ouderraad van een openbare basisschool

